

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 378.37.03

*Матійків І. М., канд. психол. наук, ст. н. сп., доцент,
Відокремлений структурний підрозділ
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
«Львівський навчально-науковий центр професійної освіти»
Львів, Україна*

МЕНТАЛЬНІ КАРТИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

***Анотація.** Стаття присвячена проблемі застосування ментальних карт у навчальних закладах професійної освіти. Зроблено висновок про те, що використання ментальних карт дозволяє оптимізувати процес підготовки викладача до занять та його проведення, поліпшує якість засвоєння студентами навчального матеріалу.*

***Ключові слова:** ментальні карти, навчальні заклади професійної освіти, навчальний процес, самостійна робота.*

*Iryna Matiykiv, Ph.D. (Psychology), Associate Professor
Separate structural subdivision of
M. Drahomanov National Pedagogical University
«Lviv Educational and Scientific Center of Professional Education»
Lviv, Ukraine*

MIND MAPS IN EDUCATIONAL ACTIVITIES

***Abstract.** The article is devoted to the problem of mind maps using at vocational schools. The author concludes that the use of mind maps allows to optimize the process of a teacher's preparing for classes and conducting them, as well as improves the quality of students' mastering of educational material.*

***Keywords:** mind maps, vocational schools, educational process, independent work.*

Інноваційна спрямованість навчального процесу спричиняє докорінні зміни у педагогічній практиці, спрямування методів на усвідомлене і творче навчання учнів, розвиток їхніх особистісних якостей – самостійності у прийнятті рішень, критичності мислення, ініціативності, наполегливості, творчого підходу в навчанні тощо.

У цій статті розглядаємо доцільність використання ментальних карт для активізації творчої діяльності педагога та учнів навчальних закладів професійної освіти.

Не існує таких сфер життєдіяльності особистості, де був би неможливим творчий процес. Простір для творчості у педагога є великий: створення нових програм, утілення елементів новизни на уроці, творче застосування інтерактивних методів, пошук нешаблонних варіантів вирішення навчальних завдань тощо. Оскільки сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу відбувається через налагодження стосунків педагога з навчальною групою, їх спілкування та взаємодію, можемо також і педагогічну діяльність розглядати як

процес творення взаємин, який сприяє взаєморозумінню та досягненню навчальних цілей. Адже саме через спілкування педагог виявляє і розкриває найкращі сторони особистості учня.

Творчий підхід та імпровізація – це компетенції, які напрацьовуються педагогом з досвідом. Природно, що на початку викладацької діяльності постає більше психологічних бар'єрів, які заважають вияву творчості та імпровізації, наприклад:

- боязнь нових ситуацій, невідомого, небажання ризикувати. Люди часто надають перевагу безпеці і зручності ніж ризику і новизні;

- боязнь бути вразливим. Люди намагаються уникати ситуацій, які можуть заподіяти їм психологічний біль або налякати;

- невпевненість у собі. Відсутність прагнення до інновацій часто спричинена страхом припуститися помилки, зневірою у своїй спроможності робити щось нове;

- надмірна напруженість;

- недостатній рівень потрібних вмінь і навичок, відсутність підтримки.

Подолання цих бар'єрів актуалізує вияв творчості та відкриває нові можливості для педагога.

Одним із перспективних шляхів впровадження творчого підходу в навчальну діяльність є використання ментальних або інтелект-карт. Майндмепінг (*mindmapping*) – це технологія, що дозволяє ефективно відновлювати в пам'яті інформацію, генерувати і фіксувати нові ідеї, робити висновки та встановлювати зв'язки між ними. Вона спрямована на розвиток правої сторони головного мозку людини, яка, здебільшого, є менш розвиненою.

Ідея створення ментальних карт належить англійському психологу і консультанту з питань інтелекту й освіти Тоні Бьюзену. За його визначенням, ментальна карта (*mind map*) – це «прояв радіантного мислення, яке, у свою чергу, є функцією людського мозку» [1]. Вчений дослідив фізіолого-психологічні особливості роботи лівої та правої півкуль мозку й дійшов висновку про те, що одночасна діяльність лівої (логічної) та правої (образної) півкуль можлива, коли людина робить записи у формі асоціативних діаграм. Зазначений процес автор назвав процесом «радіанного мислення», що походить від терміну «радіан» – точка небесної сфери, від якої відходять шляхи тіл з однаково спрямованими швидкостями. За подібністю зазначеної моделі створюються й ментальні карти. У центрі кожної з них представлено головний об'єкт, навколо якого додаються асоціативні зв'язки, що вивільнюють творчість й надають особистісний сенс отриманій інформації, а значить – сприяють її запам'ятовуванню. Як стверджують науковці, на відміну від сприйняття інформації через текст, коли задіяна лише одна півкуля мозку, ментальні карти зображують інформацію, поєднуючи її два типи: текстовий (числовий) та візуальний, що дозволяє

активізувати обидві півкулі мозку і підвищити рівень якісного сприйняття інформації.

Суть побудови ментальної карти полягає у тому, щоб за допомогою зрозумілих символів, образів, об'єктів, асоціацій, якими мислить людина, наочно зобразити цілісну картину знань про предмет розгляду. Це зручний інструмент для відображення процесу мислення і структуризації інформації у візуальній формі. Ментальні карти є універсальними, їх можна застосовувати у різних сферах розумової діяльності, зокрема для підготовки планів, творчих проектів, різноманітних тренінгів.

Ментальні карти можуть створюватись як способом малювання, так і за допомогою комп'ютерних програм (Freemind, Xmind, MindMeister, iMindMap та ін.). У малюванні ментальної карти «від руки» відбувається активізація зон творчості особистості й усвідомлення нею сенсу окремих елементів основного поняття. Процес створення ментальної карти «ручним способом» охоплює такі кроки:

1. У режимі вільних асоціацій або «мозковим штурмом» почніть осмислювати свою ідею або проект. Записуйте абсолютно всі думки, ідеї на аркуш паперу. Не критикуйте і не обмежуйте себе.

2. Намалюйте в центрі аркуша паперу головну тему вашої ментальної карти, використовуючи яскраві кольори. Від головної теми проведіть кілька гілок. На кожній з них напишіть одну ідею чи думку з тих, що ви згенерували під час мозкового штурму і яка пов'язана з головною темою. До основних ідей також підведіть кілька гілок, які пов'язані з ними.

3. Відкладіть вашу карту на період від 2 годин до двох днів для осмислення.

4. «Пожвавлення» карти. Використовуйте якомога більше асоціативних зображень різних кольорів: наприклад, щось важливе виділіть червоним кольором; радісну подію – жовтим. Яскраві образи карти дають можливість її добре запам'ятати і спонукають до творчих думок. Дуже часто в період «пожвавлення» карт на думку спадають нові нестандартні рішення.

5. По можливості рекомендується ще відкласти карту на кілька днів для глибокого осмислення, коригування, доповнення.

Використання карт знань в навчальному процесі уможливорює:

- викладати лекцію без жорсткої прив'язки до тексту, водночас цілісний план інформації завжди перед очима;
- систематизувати знання учнів;
- продемонструвати концепції і діаграми;
- ефективно структурувати і опрацьовувати дані
- генерувати ідеї;
- аналізувати результати або події;
- структурувати роботу (реферат, доповідь);

- підбивати підсумки зробленого;
- спонукати до пошуку творчих рішень;
- створювати презентації до виступів тощо.

Ментальні карти доцільно використовувати на різних етапах навчального процесу. Їх застосування оптимізує процес пояснення нового матеріалу, його закріплення та перевірки знань.

1. *Підготовка до лекції.* Викладач, готуючись до лекції, може записувати інформацію у вигляді ментальної карти. Адже лекційний матеріал на основі інтелект-карт є гнучким, його легко пристосовувати до умов, що змінюються. У час стрімких змін інформації й розвитку знання викладач може легко і без значних затрат часу вносити корективи до своїх лекцій.

2. *Пояснення нової теми.* Застосування ментальних карт допомагає педагогу пояснити складні поняття просто й достатньо швидко. Їх доцільно використовувати для генерування, відображення, структурування, класифікації ідей; упорядкування навчальної інформації при проведенні лекцій, практичних занять та навчальних практик. Ментальні карти покращують сприйняття інформації та її запам'ятовування.

3. Ментальні карти можна розглядати як альтернативний спосіб запису лекції упродовж її викладу педагогом в аудиторії. Ефективність діяльності студента у процесі його активного слухання визначається тим, як він зможе виокремити важливе в інформаційному потоці, поданому викладачем. Учень може під час заняття не записувати дослівний виклад, а представляти лише окремі ключові слова й зв'язки між ними.

5. Закріплення пройденого матеріалу. Ефективність закріплення підвищується завдяки візуалізації ключових понять та узагальнення важливих взаємозв'язків.

6. Перевірка знань. Досягнення учнів можуть бути перевірені за допомогою ментальних карт, а також виявлені прогалини в їх знаннях. Контроль якості знань учнів може здійснюватися у комп'ютерній програмі, наприклад, Freemind. Їм можна запропонувати схему представлення одного із понять, що вивчалось на уроці, з помилкою у зв'язках – із завданням її знайти.

7. Під час виконання самостійної роботи. Використання технології майндмепінгу відкриває спектр можливостей для урізноманітнення форм організації самостійної роботи студентів та підготовки творчого професіонала у будь-якій галузі знань.

Ментальні карти є інноваційним способом творчої організації інформації у навчальному процесі закладів професійної освіти, що дозволяє актуалізувати роботу правої (образної) і лівої (логічної) півкуль мозку одночасно через радіанне представлення змісту навчання. Застосування інтелект-карт у навчанні є доцільним у процесі проведення заняття, організації процесу оцінювання знань

і самостійної роботи учнів, здійснення планування діяльності; може дати позитивні результати, оскільки учні вчать вибирати, структурувати і запам'ятовувати ключову інформацію, а також відтворювати її в подальшому. Розумові карти допомагають розвивати креативне і критичне мислення, пам'ять і увагу, а також зробити процес навчання цікавим і результативним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бьюзен Т. «Супермышление» / Т. Бьюзен, Б. Бьюзен. — М. : «Попурри», 2008. — 208 с.
2. Озерян О. Поради Тоні Б'юзена з техніки створення ментальних карт [Електронний ресурс] / О. Озерян. — Режим доступу : http://sonyah.blogspot.com/2011/11/blog-post_6964.html

УДК 376.64

*Шиделко А. В., канд. соц. наук, доцент
доцент кафедри психології Львівського державного університету внутрішніх справ
Львів, Україна*

ГЕНЕЗИС СИРИТСТВА У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВЧЕНИХ

***Анотація.** Висвітлено проблему сиритства в Україні з позиції окремих наукових доробок. Представлено перелік дисертаційних робіт із питань сиритства в Україні та за кордоном. Подано розуміння дефініцій дитина-сирота, соціальна сирота, євро-сирота. Виокремлено гейткіпінг, як складну категорію соціальної роботи із забезпечення і захисту прав дітей-сиріт.*

***Ключові слова:** діти-сироти, діти-сироти, котрі залишилися без опіки батьків, євро-сироти, гейткіпінг.*

*Shydelko A.V., PhD (Sociologic sciences), associated professor
Lviv State University of Internal Affairs
Lviv, Ukraine*

GENESIS OF ORPHANHOOD IN RESEARCHES OF SCIENTISTS

***Abstract.** The problem of orphanhood in Ukraine from the point of view of certain scientific achievements is highlighted. A list of dissertation papers on orphan issues in Ukraine and abroad is presented. An understanding of the definitions of an orphan child, a social orphan, an orphan euro is given. Gatekeeping is singled out as a complex category of social work on the protection and protection of the rights of orphan children.*

***Key words:** orphans, orphaned children, left unattended, orphans, gatekeeping.*

Сучасний розвиток українського суспільства диктує посилені вимоги до забезпечення належних умов щодо охорони та розвитку інституту дитинства. Рівність прав дітей прописано у Статті 52 Конституції України. Проте не усі діти мають змогу «де-факто» отримати цю рівність. До такої категорії відносимо дітей, котрі, із різних причин, мають статус сироти (біологічної чи соціальної). Вони знаходяться під опікою держави, яка їм забезпечує навчання, виховання й утримання. Діти-сироти проживають і навчаються у спеціальних закладах: дитячі дошкільні сиротинці, школи-інтернати, будинки сімейного типу тощо.